

Информираност на ученици с ромска етническа принадлежност за превенция на полово предавани заболявания

Мариета Гуновска

Резюме: Ромската етническа общност е една от най-маргинализираните и стигматизираните общности в България, при която един от основните проблеми е липсата на образование или ниската степен на образование, както и ограничената здравна и контрацептивна култура.

В статията се разглеждат въпроси, свързани със сексуалното възпитание в семейството и информираността на учениците по отношение на предпазните средства и заболяванията предавани по полов път.

Изследвана е и тяхната мотивация относно завършване и продължаване на образованието в по-висока степен като фактор за успешната им социална интеграция.

Ключови думи: превенция, сексуално възпитание, семейство, училище, образование

Awareness of students with Roma ethnic origin on prevention of sexually transmitted diseases

Marieta Gunovska

Abstract: Roma ethnic community is one of the most marginalized and stigmatized community in Bulgaria, where one of the major problems is the lack of education or inferior degree of education as well restricted healthcare and contraceptive awareness.

The article review issues, related to sexual education in family and awareness of the students regarding preventive means and diseases transmitted in sexual manner.

There was investigated their motivation, concerning graduation and continuation of education to greater degree as a factor for successful social integration.

Key words: prevention, sexual education, family, school, education

Въведение

Социалният статус, който заема всеки един етнос в обществото, предопределя неговото репродуктивно поведение, затова и високата раждаемост сред ромското население е стимулирана от този статус.

Този древен етнос винаги е живял във висока степен на рискове, ниска продължителност на живота, непреодолима нищета, трайна социална изолация,

като е бил лишаван от материални, социални и културни блага, от които са имали възможност да се възползват останалите членове на обществото.

Невъзможно е било и допускането на етноса до позиции във властта и институциите. Единственият начин за неговото оцеляване станало количественото възпроизводство. Само така ромите могли да се противопоставят на реалностите в живота и да съхранят и пренесат в бъдещето своите традиции и културни ценности (Мизов, М., 2009, 213–214).

Катализатор на „социални несправедливости“ и неравнопоставеност в ромското семейство е високата раждаемост, защото грижите за децата се осъществяват по един и същи начин. Всяко дете носи своята индивидуалност и особености и би трябвало да има различно отношение към него, за да се развият неговият талант, дарби и потенциал.

Вместо това родителите се съсредоточават в традициите и обичаите на етноса и всички произхождащи от тях несправедливости, неравнопоставености и ограничения. В многобройната ромска фамилия не стига времето за всички деца, а това се отразява на психическото и интелектуалното им развитие. Това по-късно се връща обратно към детето като „бумеранг“ и предопределя жизнения му път, като го превръща в „неконкурентоспособен“ член на обществото, който не може да се реализира в нито една сфера (пак там, 221–222).

Всички средства в ромското семейство не са разпределени равномерно между децата. При тях е характерно да се възлагат надежди на някое от децата, което почти винаги е момче, без да се съобразяват с личните му заложби и предпочитания. Този „модус“ на инвестиция в определено дете е дискриминация спрямо останалите (пак там, 223–225).

„Социалната несправедливост“ и „социалното неравенство“ се определят от високата раждаемост, при която ромските жени се превръщат в „жертвен агнец“, като се поставят в подчиненост без право на лично мнение, отношение и решение. Това принуждава младото момиче да спазва стриктно неписаните

ромски закони, като при тяхното нарушаване изтърпява безкомпромисни наказания, които понякога са жестоки и безпощадни. Затова от самото си раждане ромката е обречена да бъде като всички останали, т.е. многодетна майка, която да се капсулира в раждането и отглеждането на деца, което се отразява и върху здравето ѝ. Друг негативен фактор за нейното развитие е липсата на „полова солидарност“ или равенство в семейството, което оказва влияние върху жизнената траектория, перспективи и социална реализация на децата с женска полова идентичност (пак там, 226–228).

В ромското семейство трудовата социализация на детето започва още от 9–10-годишна възраст, като се променя неговата роля в зависимост от пола на ромското дете. Момчетата се оставят въщи да извършват почти всички домакински задължения под наблюдението на по-възрастна жена, докато момчетата под егидата на бащата започват да помагат в характерните за ромите занаяти (Пампоров, А., 2006, с. 185).

Понякога традициите, които битуват в ромското семейство, могат да бъдат положителни по отношение на обучението, защото, когато взаимодействието между учителя и родителя е добро, и работата в училище е резултатна. Ромското дете се приспособява по-добре в училище, ако семейството му се довери на учителя и тогава нещата се развиват в положителна перспектива (Кючуков, Хр., 2004, с. 55).

Значително сериозен проблем за ромският етнос е и ниската сексуална култура, която е типична за семействата, които спазват традициите на общността. Тя е предпоставка за ранното започване на полов живот, висока и ранна раждаемост. По този начин се формира „порочен кръг от негативни фактори“ – ниско образование и сексуална култура, ранен полов живот, ранно създаване на семейство, висока раждаемост, ограничени възможности за грижи за децата (Попкочев, Тр., 2004, с. 28).

С. Георгиева (2009) определя ромската общност като „най-хетерогенната малцинствена общност у нас...“ (Георгиева, С., 2009, с. 173).

При провеждане на структурирано интервю по време на теренно изследване сред роми за определяне на идентичността им „изследваните лица засягат не толкова етническия си произход, колкото културните традиции, свързани с общността...“ (пак там).

Проучванията по отношение на етноса показват, че културните традиции играят важна роля при половото и сексуално възпитание, което децата трябва да получат в семейството си и в училище.

Според Л. Стракова половото възпитание може да се уточни „като специфично социалнопедагогическо взаимодействие, насочено към повишаване качеството на половите взаимоотношения и емоционалната удовлетвореност на личността от сексуално общуване с партньора“. Тя определя сексуалното възпитание като „иманентна част от половото и негова конкретизация във възрастов план. Свързано е с целенасоченото предаване и активно усвояване на сексуални знания и опит, превръщането им във взаимна жизнена практика на субектите на взаимодействието“ (В: Димитров, Л., 2005, с. 429).

Същият автор посочва, че: „Сред елементите на социума семейството, училището, взаимодействието с връстниците и влиянието на средствата за масова комуникация се очертават като най-значими за половото възпитание и развитие на детето“ (пак там, с. 435).

Г. Проданов дефинира сексуалното образование като „... целенасочен процес на въздействие, чрез който възпитаваните получават знания, изработват представи, убеждения, ценностни нагласи...“ (Проданов, Г., 2010, с. 20).

Авторът разглежда сексуалното образование по полова принадлежност, като при момчетата смята, че „на първо място трябва своевременно да се даде информация за полоуциите и като „особено важно ... да се изгради правилно отношение към момичетата и жените“. Сексуалното образование при момичетата

„трябва да започне с даването на предварителна информация за менструацията“, като „най-важното при половото възпитание на девойката е да се подготви за бъдещия съвместен живот“ (пак там, 32–35).

Според Г. Проданов фактори, които са „отговорни са сексуалното образование“, са: „средствата за масова информация“, „изкуството във всичките му форми“, „противоречиви са мненията за еротографията“, „порнографията“ и „общуването с връстниците“ (пак там, 44–45).

Изследванията на авторите определят факторите, влияещи върху половото и сексуално възпитание на юношите и девойките, като се подчертава, че семейството и училището са едни от най-значимите.

Обект и цел на изследването

Родителите оказват изключително голямо влияние върху детското съзнание и поведение обикновено чрез личния си пример, чрез собствената си ценностна ориентация. Сексуалното възпитание в семейството и мотивацията за продължаване на образованието са важни фактори, които оказват влияние върху успешната реализация в живота на всяко дете. Липсата на образование и ниската сексуална култура са неразривно свързани помежду си и са едни от основните причини за маргинализирането и стигматизирането на ромската общност, защото водят до нисък жизнен стандарт и лошо качество на живот.

Обект на настоящето изследване са ученици от ромска етническа общност.

Целите на изследването са да се установят:

1. Степента на информираност на учениците за предпазните средства, които се използват за превенция на полово предавани заболявания и предпазване от забременяване.
2. Мотивацията на учениците за завършване и продължаване на образованието в по-висока степен.

Дизайн на изследването

Изследването беше проведено през месеците януари–февруари 2016 г. и обхваща ученици от 7^{-ми} и 8^{-ми} клас от малко населено място.

Подборът на образователната институция е направен съобразно критерия за максимална представителност на извадката, включвайки участници от училище с преобладаваща ромска етническа принадлежност.

Методиката на изследване включва полустандартизирана анкетна карта, която съдържа 20 затворени и един отворен въпрос. Въпросите, насочени към демографските характеристики на изследваните лица (пол, възраст, клас), не са включени в тези 21 въпроса.

Анкетната карта беше предварително консултирана с директора и педагозите от образователната институция, където се проведе изследването.

Направеното проучване разглежда няколко основни аспекта на проблема, разделени в четири групи въпроси, от които за целите на настоящата статия ще бъдат представени и анализирани данни от втората и третата група.

2^{-ра} група въпроси – Проучване състава на семейството, информираност на учениците относно предпазните средства за превенция на заболявания, предавани по полов път, както и отношенията им с родителите по поставения проблем (въпроси от 3 до 13).

3^{-та} група въпроси – Проучване на личното отношение на учениците към образователния процес и мотивацията им за продължаване на образованието, както и мотивацията, която получават от родителите си (въпроси от 14 до 16).

Изследвани лица

Изследването беше проведено сред 79 ученици между 12- и 15-годишна възраст, обучаващи се в Основно училище „Св. Климент Охридски“, с. Буковлък, общ. Плевен.

Според Актуализирания план за действие на Община Плевен в изпълнение на Областната стратегия за интегриране на българските граждани от ромски произход и други граждани в уязвимо социално положение, живеещи в сходна на ромите ситуация, 2014–2017 г. в Община Плевен е по-висок относителният дял на българската етническа общност с изключение на с. Буковлък и с. Дисевица, където преобладава ромската етническа общност. Относителният дял на ромите в с. Буковлък е приблизително 60% от жителите на населеното място.

Демографски показатели на респондентите:

- по пол – момичета (50,63%); момчета (49,37%);
- по възраст: 12-годишни – 3,80%; 13-годишни – 44,30%; 14-годишни – 49,37%; 15-годишни – 2,53%.

Представяне и анализ на резултатите

Ролята на двамата родители при отглеждането и възпитанието на децата има значение при формирането на модели на поведение, включително и по отношение на сексуалното възпитание. Затова и въпросът е насочен към проучване състава на семейството на анкетираните.

При анализирането на данните за състава на семейството на учениците се установи, че повече от половината от децата (54,43%) живеят с двамата си родители, 10,13% само с майката, 8,86% само с бащата. По равен дял живеят само с единия от родителите и разширеното семейство, съответно – 6,33% с майка, баба и дядо и 6,33% с баща, баба и дядо.

Фигура 1. Състав на семейството на анкетираните

Малък дял от респондентите живеят без родителите си, а с други родственици – 2,53% само с баба и дядо, 5,06% посочват, че живеят с баба и сестри, чичо и леля, майка и лели, 6,33% не са отговорили на този въпрос (вж. *фигура 1*).

Значителна част от анкетираните (82,28%) са от многодетни семейства и имат братя и сестри, само 11,39% са единствени деца в семейството, 6,33% не са отговорили (*фигура 2*).

Фигура 2. Брой на децата в семействата на учениците

Традициите в семейството и примерът на родителите оказват съществено влияние при израстването и формирането на възгледите на личността. Децата възприемат и подражават в поведението си на авторитета на родителя от същия пол. В тази връзка е въпросът: „Знаете ли на каква възраст Вашите майка и баща са станали родители за първи път?“ – по-малко от половината (41,77%) посочват, че имат информация за това, като 14 от майките и 5 от бащите на анкетираните са станали родители, когато са били непълнолетни, 45,57% от учениците не знаят, а 12,66% не са дали никакъв отговор.

Редица автори и агенции изследват проблемите, свързани с половото и здравно възпитание на учениците.

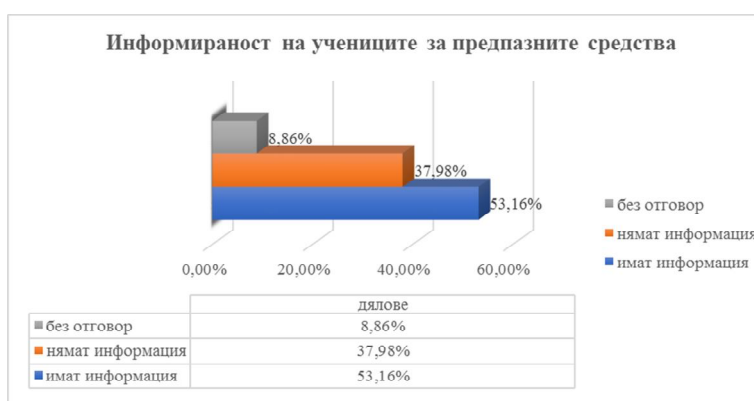
„По данни на Агенцията за социални изследвания и анализи 16% от момичетата и 29% от момчетата са започнали полов живот до 16-годишна възраст“ (Иванов, Е., 2015, с. 32).

Според проведено изследване от Е. Иванов сред 278 ученици на възраст между 11 и 15 години в София, Стара Загора, Русе и Кърджали по-голяма част (70,3%) от учениците знаят как да се предпазят от нежелана бременност. По отношение на познанията за предпазване от полово предавани болести само 67% от респондентите отговарят положително (пак там, 35–36).

На въпроса, свързан с познанията на учениците по отношение на предпазните средства, които се използват при полов контакт, анализът на резултатите показва, че повече от половината (53,16%) имат информация за средствата, които трябва да се използват, за да се предпазят от заболявания, предавани по полов път. Може да се допусне, че те знаят, че един от най-ефективните методи за предпазване от заболявания от този тип е използването на предпазни средства. Притеснителен е фактът, че 37,98% от анкетираните посочват, че не знаят за употребата на такива средства или при всеки четвърти ученик липсва каквато и да е полова култура, 8,86% не са дали отговор (*фигура 3*).

Половината от респондентите (50%), които са отговорили положително, посочват като предпазни средства само презерватив, незначителен е делът на тези, които знаят, че съществуват и лекарствени средства (7,68%) , а 8,86% не са отговорили.

Фигура 3. Информираност на учениците за предпазните средства

На базата на тези данни може да се направи изводът, че анкетираните са неинформирани относно предпазните средства за превенция на полово предавани заболявания и избягване на нежелана бременност. Те са в юношеска възраст, когато може да се допусне, че някои от тях вече водят полов живот, имайки предвид акселерацията и традициите на ромския етнос, което може да се отчете като фактор за рисков сексуално поведение. Нито един от учениците не посочва друг начин за предпазване въпреки популяризирането в медийното пространство на съвременни контрацептивни методи.

По данни на изследвания ромските деца още от най-ранна детска възраст се отглеждат и възпитават различно в зависимост от това дали са момчета или момичета, което не е характерно за децата от друг етнос. Момчетата в ромското семейство са обект на специално внимание и отношение, тъй като се считат за бъдещи „глави“ на семейството. При момичетата ромското семейство се стреми

да изгради само тези умения, които са им необходими като бъдещи майки и домакини.

Във връзка с тази традиция в ромската общност данните от отговорите на въпросите, свързани с предпазните средства за превенция на заболяванията предавани по полов път и разговорите с родителите по тази тема, личната мотивация за продължаване на образованието, както и мотивацията, която получават от семейството си, ще се сравнят и анализират и по полова принадлежност.

Фигура 4. Информираност на учениците за предпазните средства по полова принадлежност

От първата група въпроси се получиха следните данни:

Почти половината от момчетата (43,59%) са посочили, че знаят какви предпазни средства трябва да се използват, като 70,59% от тях посочват само презерватив. Притеснителен е фактът, че 43,59% са отговорили отрицателно, а 12,82% не са дали отговор на въпроса.

Повечето от момичетата (60%) споделят, че имат информация за предпазните средства, като 22,5% от тях посочват презерватив, 35% не са

запознати с никакви контрацептивни средства, а 5% не са дали отговор (вж. *фигура 4*).

От така представените данни може да се направи изводът, че момчетата имат повече информация за предпазните средства в сравнение с момчетата.

При сравняване на получените данни от настоящото изследване с данните от изследването на Е. Иванов се наблюдава разлика в информираността на учениците по полова принадлежност.

Авторът е стигнал до извода, че момчетата имат по-висока степен на информираност от момчетата, „което е крайно неприемливо като факт“. (Иванов, Е., 2015, 35–36).

Настоящите резултати не могат да претендират за представителност, тъй като са проведени само в едно населено място. Може да се предположи, че това е тенденция на регионален принцип.

Малко повече от половината (53,85%) от момчетата смятат, че най-подходящата възраст, на която трябва да започнат да се обсъждат въпроси с детето, свързани със сексуалното възпитание, е 12–14 години, 28% – 15–17 години, 7,69% – 6–7 години, 5,13% – 8–11 години, а 5,13% не са дали отговор.

Половината от момчетата (50%) посочват като най-подходяща възраст за обсъждане на въпроси, свързани с предпазните средства и превенцията на заболявания предавани по полов път, диапазона 15–17 години, на следващо място – 27,5% от анкетираните смятат, че най-приемлива възраст е от 12 до 14 години, малък дял – 10% са на мнение, че разговорите трябва да започнат още от 8–11-годишна възраст, само 2,5% посочват ранната 6–7-годишна възраст, а 10% не са отговорили (*фигура 5*).

Фигура 5. Възраст за започване на сексуалното възпитание според учениците

Интересен е фактът, че момичетата дават по-висока възрастова граница, на която да започне обсъждането на тези теми с родителите, независимо че тяхното съзряване започва много по-рано, отколкото при момчетата.

Може да се допусне, че това се дължи на различното семейно възпитание при момчетата и момичетата в ромското семейство независимо от „хетерогенността на етноса“.

По-малко от половината от момчетата (41,03%) най-често обсъждат с приятелите си въпроси, свързани с предпазните средства и превенцията от заболявания, предавани по полов път, всяко трето момче (33,34%) разговаря със семейството си по тази тема, само 15,39% получават информация в училището, по равен дял от 2,56% обсъждат със съучениците си или с никой (2,56%). Не са отговорили на въпроса 5,12% от респондентите (фигура 6).

Фигура 6. Лица, с които анкетираните обсъждат въпросите свързани с предпазните средства

Както при момчетата, така и при голяма част от момичетата (40%) тези въпроси се обсъждат най-често с приятелите, 35% от респондентите разговарят по тези теми в семейството, 12,5% получават информация от учителите, 5% от момичетата споделят със съучениците си, едно момиче не обсъжда с никого и 5% не са отговорили. Притеснително е, че само една малка част от учениците се информират в училище по теми, свързани с предпазните средства.

Аналогични са и резултатите, получени от проведеното изследване от Е. Иванов. „Общата тенденция, която показва проведената анкета сред учениците, е, че съществуват сериозни пропуски в тяхната здравна информираност и здравно поведение. Слаба е активността на здравната система, в частност на личния лекар и на училището...“ (Иванов, Е., 2015, с. 38).

Л. Стракова също посочва, че: „По данни от изследване училището заема твърде нисък статус в съзнанието на учениците ... като източник на информиране и консултиране по въпросите на пола и сексуалността“ (В: Димитров, Л., 2005, с. 436).

От втората група въпроси се получиха следните данни:

Повече от половината момчета (53,85%) не обсъждат с родителите си тези теми, 15,39% рядко дискутират, 10,25% избягват разговорите и ги водят сравнително рядко, само 10,25% често се допитват до родителите по тези въпроси и 5,13% – много често го правят, а 5,13% не са дали отговор (фигура 7).

Фигура 7. Честота на обсъждане в семейството по въпроси свързани с предпазните средства

Почти 60% от момичетата не обсъждат с родителите си въпроси, свързани със сексуалното възпитание и предпазните средства, 15% рядко обсъждат тези теми с родителите си, 5% – сравнително рядко, само 10% – често и 5% – много често разговарят в семейството, а 5% не са отговорили.

Притеснителен е фактът, че повече от половината и от момчетата, и от момичетата не обсъждат с родителите си въпроси, свързани с предпазните средства, само 6 от юношите и 6 от девойките често разговарят в семейството си по тези теми.

Родителите на повече от половината от момчетата (61,54%) ги насърчават да продължат образованието си, 23,07% не подкрепят детето си в тази насока, 10,26% нямат мнение, а 5,13% не са отговорили.

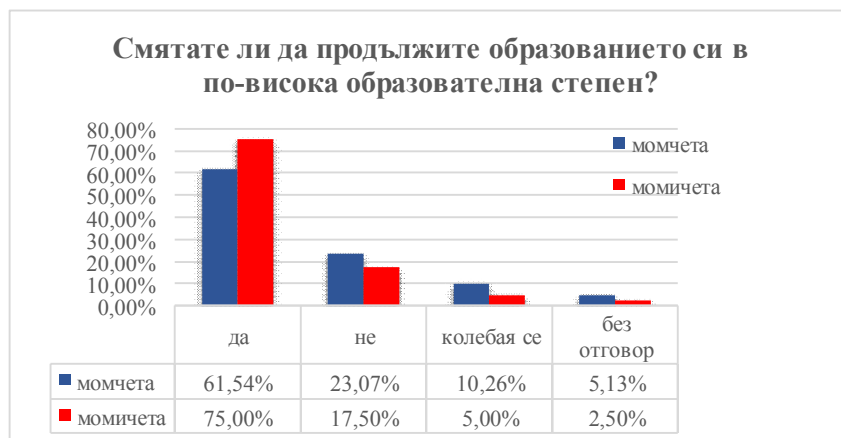
Почти всички родители на момичетата (80%) им дават нужната мотивация да продължат образованието си, само 12,5% не намират за необходимо детето им да получи образование, 2,5% нямат мнение и 5% не са отговорили (фигура 8).

Фигура 8. Мотивиране на учениците от страна на родителите

От получените данни може да се направи изводът, че повечето от родителите на момичетата ги мотивират и подкрепят, за да продължат образованието си, в сравнение с родителите на момчетата, което е в противоречие с действителното положение и имайки предвид традициите на етноса. Може да се отчете като положителен факт и да се допусне, че родителите са започнали да осъзнават изключителното значение на образованието за успешния старт в живота на техните деца.

Фигура 9. Лична мотивация на учениците за продължаване на образованието

Повече от половината (61,54%) от момчетата смятат да продължат образованието си в по-висока образователна степен, 23,07% не считат, че това им е необходимо, 10,26% се колебаят, а 5,13% не са отговорили (вж. фигура 9).

Значителна част от момичетата (75%) имат желание да продължат образованието си, 17,5% смятат, че това не е необходимо за тях, 5% се колебаят, а 2,5% не са отговорили.

Положителен е фактът, че личната мотивация е висока при повече от половината и от момчетата, и от момичетата, което почти съвпада с резултатите от предходния въпрос. Получените данни подчертават, че за да е мотивирано едно дете да продължи образованието си, е необходимо то да бъде подкрепяно и от родителите си.

Голяма част (76,93%) от момчетата смятат, че образованието е важно, за да се реализират успешно в живота, 7,69% не мислят, че образованието е предпоставка за успешната реализация, 7,69% нямат мнение, а 7,69% не са отговорили.

Повече от половината (67,5%) от момичетата отчитат факта, че образованието е важен фактор, за да се реализират успешно в живота, за

съжаление 20% от тях посочват, че образованието няма връзка с успешната реализация, 7,5% нямат мнение, а 5% не са отговорили (фигура 10).

Фигура 10. Образованието като фактор за успешна реализация според учениците

Изводи

1. Степента на информираност на учениците е ниска по отношение на предпазните и видовете контрацептивни средства.

2. В семейството и в училището респондентите не получават достатъчно информация относно предпазните средства за превенция на заболявания, предавани по полов път.

3. Анкетираните имат висока лична мотивация за продължаване на образованието си, като получават голяма подкрепа и от родителите си.

Заклучение

Семейството е важен фактор за социалното развитие на детето, което се свързва с потребността от общуване с родителите. От тях то усвоява определена система от норми на поведение, знания за обкръжаващия го свят, което му дава

възможност да се ориентира към определени ценностни модели. Липсата на комуникация между родителите и детето, и то по една изключително важна тема, свързана със сексуалното възпитание и по конкретно с предпазните средства, има значение за бъдещата му реализация в живота. Ниската контрацептивна и здравна култура на подрастващите по отношение на предпазните средства може да се отчете като рисков фактор, който е предпоставка за ранни бременности, характерни за ромския етнос, с последващо отпадане от образователната система.

Използвана литература:

- Актуализиран план за действие на Община Плевен в изпълнение на Областната стратегия за интегриране на българските граждани от ромски произход и други граждани в уязвимо социално положение, живеещи в сходна на ромите ситуация 2014–2017 г. – https://www.pleven.bg/uploads/posts/new-plan_za_deystvie_2014-2017g-1.doc (26.10.2017).
- Георгиева, С. (2009). Възможности за здравно възпитание, базирано на етническата характеристика на циганските групи. Научни трудове на Русенския университет, том 48, серия 6.2, 173–176.
- Димитров, Л. (2005). Теория на възпитанието. София, ВЕДА СЛОВЕНА – ЖГ.
- Иванов, Е. (2015). Автореферат на дисертация на тема: „Промоция на здравето в училищна възраст“, София, 2015.
- Кючуков, Хр. (2004). Образователен статус на ромската жена. София, Център за изследвания и политики за жените.
- Мизов, М. (2009). Ромската раждаемост жизнени проекции и перспективи. – Раждаемостта в България и държавната политика. Доклади от проведената научна конференция с международно участие „Насърчаването на раждаемостта – многоликата практика на държавна намеса във възпроизводството на населението: българският и европейският опит“, София, 13–14 март 2009 г. София, Център за изследване на населението БАН, 210–229.
- Пампоров, А. (2006). Ромското всекидневие в България. София, Международен център по проблемите на малцинствата и културните взаимодействия.
- Попкочев, Тр. (2004). Социално-педагогически профил на ромското семейство (по автобиографични разкази). Благоевград, УИ Неофит Рилски.
- Проданов, Г. (2010). Сексология за всички. Пловдив, АСТАРТА.

За автора

Мариета Гуновска е асистент в сектор „Социални и фармацевтични грижи“
Медицински колеж на Медицински университет – Плевен
За контакти: m_gunovska@abv.bg